

nističnimi znanostmi, ki se dotikajo zgodovine in njene terminologije. Dobrodošel pa bo tudi vsem, ki se srečujejo s tolmačenjem arhaizmov in historizmov ter jih poklicno ali ljubiteljsko zanima slovenska preteklost, ki sta jo nedvomno soustvarjala tudi jezik in kultura. Pričujoči slovar, za katerega avtor zasluži vse priznanje, pa je najboljši dokaz za to.

Tanja Žigon

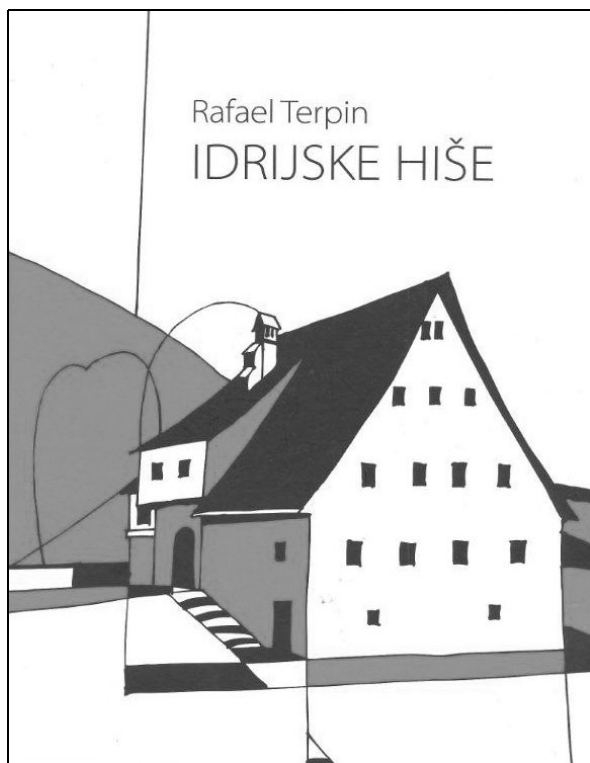
Rafael Terpin: Idrijske hiše; monografija o idrijskih stanovanjskih hišah. Idrija: samozaložba, 2011, 384 strani.

Leta 2011 je Idriječan, akademski slikar Rafael Terpin v samozaložbi izdal monografijo o idrijskih stanovanjskih hišah z naslovom »Idrijske hiše«. Avtor je knjigo posvetil Idriječankam in Idriječanom z besedami: »Naj vam kot drobna brlivka sveti v kakšni zemeljski urici.«

Rafael Terpin je bil rojen leta 1944 v Idriji, kjer živi še danes. Po končani osnovni šoli in gimnaziji v Idriji se je vpisal na Akademijo za likovno umetnost, kjer je študiral slikarstvo pri Mariju Preglju, Nikolaju Omersi in Maksimu Sedeju, pri katerem je leta 1969 tudi diplomiral. Večino svoje pokojnine si je zaslužil kot likovni pedagog na osnovni šoli v

Cerknem. Svoj prosti čas je namenjal slikanju in do danes je v njegovem ateljeju nastal obsežen slikarski opus na platnu (največ v akril tehniki) ter še vrsta risb in pastelov. Razen s slikarstvom se ukvarja še z grafiko (linorez) in fotografijo. Sistematično preučuje starejšo arhitekturo rudarske Idrije ter kmečko naselbinsko in stavbno kulturo širšega idrijsko-cerkljanskega ozemlja. Svoja dela je do danes predstavil na številnih samostojnih slikarskih razstavah v Idriji in drugih krajih po Sloveniji. Največ upodablja slikovito rovtarsko krajino, ki se razprostira prek idrijskega in cerkljanskega hribovja tja do tolminskih predalpskih vrhov. Njegovo delo vseskozi zaznamujejo številni motivi iz Idrije in njene tipične vedute. Navdihoval ga je tudi prostran in raznolik motivni svet Javornika, Lokovcev, Vojskarske planote, Cerkljanskega, Trebuše, Porezna, Masor itd. V letih 1984–1985 je slikal zlasti grape in soteske v porečju zgornje Idrije in skušal analitično obdelati optično skalo svetlobnih in barvnih nians, ki se ob zrcaljenju okolja pojavljajo v mirujoči in tekoči vodi. V letih 1988–1989 se je osredotočil na tematiko idrijske arhitekture in se s tem pridružil praznovanju 500-letnice delovanja živosrebrnega rudnika in obstoja najstarejšega slovenskega rudarskega mesta. Ker Terpin najraje slika pokrajino, je sam sebe poimenoval »akademski in rovtarski slikar« ali kar »rovtarski krajinar«. Vseskozi preizkuša različne možnosti barvnega in kompozicijskega oblikovanja, pri čemer se zavestno izogiba posnemanju drugih vzorov ter ostaja zvest svojim iskanjem in hotenjem. Privlači ga obljudena kulturna krajina s svojo fizično podobo in svojim vzdušjem, ki izvira tako iz naravnih danosti kot tudi iz stoletnih človeških poseganj v naravo. Njegove slike združujejo likovne prvine z miselno in čustveno izpovedjo. Slikar je kolorist, zato uporablja čiste ploskovne nanose najrazličnejših drznih barvnih sestavkov z najširšo paleto odtenkov. Njegovo slikarstvo je emocionalno občuteno, prežeto z globokim osebnim vživljanjem v ambient hribovskih kmetij ali idrijskih hiš ter elementarno lepoto narave. Z grafiko (linorezi) se loteva upodobitev in študijskih rekonstrukcij nekdanjih idrijskih stavb in mestnih predelov. Kot pedagog pa se je posvečal mentorskemu delu z mladino pri etnografskih raziskavah na Cerkljanskem. V zahvalo mu je Občina Idrija leta 1987 podelila Pirnatovo nagrado.¹

Tako ga je opisal likovni kritik Janez Kavčič in vse te njegove lastnosti so izražene tudi v predstavljeni knjigi. Napisana in porisana je tako, kot je svoje rodno mesto videl in ga še vedno gleda akademski slikar. Emocionalno. V knjigi je obdelal

¹ Primorski slovenski biografski leksikon, 15. snopič (Suhadolc – Theuerschuh), Terpin, Rafael; str. 645–646; Goriška Mohorjeva družba, Gorica 1989.

323 starejših stanovanjskih stavb, upodobljenih na 423 s svinčnikom narisanih risbah. Za vsako hišo je napisal osnovne podatke o njenih stanovalcih, ki so dali hiši ime in dušo.

Obsežno raziskavo je avtor začel že leta 1981, v času šolskih zimskih počitnic, ko se je srečal z Idrijčanom Tonetom Poženelom, možem izrednega spomina. Skupaj sta »obdelala« vso Idrijo. Sogovornik mu je o vsaki hiši in njenih ljudeh vedel povedati kaj zanimivega in njegova pripoved je bila povod za Terpinove raziskave. Ustno izročilo je začel širiti in bogatiti s podatki iz župnijskih knjig, iz arhiva zemljiške knjige in Zgodovinskega arhiva Ljubljana, Enote v Idriji, iz lastnih in izposojenih razglednic in drugih fotografij. Kasneje je v raziskavo vključil še podatke, ki jih je zbral v pogovorih z mnogimi starejšimi Idrijčani. Tako je obdelal prek 500 hišnih števil. Nato je 240 risb hiš, narejenih s svinčnikom, leta 1993 razstavil v Galeriji Idrija. Danes te risbe hrani Mestni muzej Idrija, ki jih je odkupil po končani razstavi.

V predstavljeni knjigi so hiše opisane po posameznih predelih mesta, tako kot so jih poznali in jih poznajo Idrijčani še danes: *ta star plac, ta usrana gasa, ta nov plac, Pod gradom, Skirca, Žabja vas, Studentovska ulica, Jurčkova grapa, Kurji Vrh, za sveto Trojico, ob Nikovi, Riže, Vojskarska cesta, Grapa, Pront, Mimo Bašerije, Lenštat, na Zemlji, Dolinca, Kalvin, Gasa, mimo Frančišk, pod sv. Antonom, Prejnuta, od Didiča do žage, na Luži, za Vilo, Podgore, Zaspana grapa, Brusovše in Podgolice.*

V uvodniku avtor poudarja, da je bil njegov osnovni namen spregovoriti o knapovskih lesenih stanovanjskih hišah, saj smatra, da so zanemaren in spregledan del mestne zgodovine, čeprav so predstavljale originalno stavbarsko graditeljstvo, ki mu na Slovenskem ni bilo para. V času Avstro-Ogrske in tudi v času italijanske okupacije je bila Idrija posebno mesto predvsem zaradi nenavadne in hkrati enotne graditeljske kulture, s katero so rudarji postavljali svoje hiše in hišice.

Največjo vrednost oziroma bistvo knjige predstavljajo risbe, s katerimi je želel vsaj v svojih očeh in za svoje potrebe obnoviti podobo starih hiš. V knjigo sicer niso vključene vse idrijske stanovanjske hiše, so pa tiste, ki so se avtorju zdele zanimivejše z graditeljskega stališča.

Stara Idrija se je od kmečkega okolja ločila po tem, da so imeli rudarski domovi le izjemoma domače hišno ime. Imeli pa so ga po lastniku in po tem jih poznamo še danes. Prav tako so se za posamezne mestne predele do danes ohranila tudi stara ledinska imena.

V nadaljevanju avtor razmišlja o idrijski rudarski hiši, ki je odsev slikarjevega gledanja na svoj domači kraj, hiše in njihove prebivalce. Vsem in vsakemu posamezniku pritrjuje, da so svojo iznajdljivostjo in izkušnjami pripomogli k bivanju in sobivanju. Po-

vzemam avtorjeve besede: »... sad njihovega plodnega bivanja je na tisoče drobnih domislic, ki se jih nevede še danes vsi poslužujejo in ena najzlahtnejših je nedvomno idrijska rudarska hiša.« Zapisal je, da so idrijsko hišo izoblikovali prišleki s kmetov, predvsem iz idrijske okolice, ki so se zaradi zaslužka preseljevali v Idrijo in da sta bistvene graditeljske premike prinesla družabni (v okviru knapovskega in družinskega delavnika) zaključeni način življenja in uhojena pot skupnega mišljenja, ki se je znotraj tega okolja lahko držalo svojih tirnic. Idrijska delavska hiša ima namreč veliko podobnosti s slovensko alpsko kmečko hišo z idrijskih okoliških hribov. Podobnost je v zunanjsčini, gradbenem materialu, notranji ureditvi prostorov, vgraditvi krušne peči in dimnika, v dekoraciji zunanosti. Hiša je pravilna pravokotna stavba brez vsakršnih prizidkov in dodatkov, prislonjena ob breg in čelo ji gleda v dolino. Streha je dvokapna in strma. Je večnadstropna in od spodaj navzgor si okna sledijo v razvrstitvi 3-3-4-1 in so pravokotna, zatrepni opaž je redek, okna pa so na čelni strani praviloma večja. Glavni portal je v gornjem, pribrežnem delu hiše in po zunanem stopnišču se pride v kletne prostore. Hišni in kletni vhod sta praviloma na isti strani. Portali so iz klezanega kamna, lesa ali zidani in pobeljeni. Posebnost hiše je v »ajkrljih« (okna v strešnih izrinskih). In še bi lahko naštevali značilnosti, ki pa so se tudi nekoliko spreminjale.

Posebnosti, ki staro idrijsko arhitekturo delajo samosvojo, so po mnenju slikarja posledica krajinskih in vremenskih drugačnosti, spremenjenega načina življenja, nujne delavske skromnosti, prostorske stiske, avstro-ogrske davčne politike, stare gozdarske tradicije, obilice ali pomanjkanja nekaterih gradbenih materialov. Avtor je v knjigi zapisal, da je idrijska hiša žal že dolgo zapostavljena in tudi zaničevana. Poudarja, da bi morala sodobna arhitektura in gradnja bolj upoštevati tradicijo, saj bi tako lahko Idrija v stavbarskem pogledu tudi danes nekaj pomenila. V nadaljevanju je zelo kritičen do sodobnega urbanističnega načrtovanja Idrije in arhitekture novih gradenj. Nostalgično se spominja »stare Idrije«, ki jo je še delno poznal, delno pa se mu nanjo odpira podoba s fotografij in razglednic.

Ker svoj domači kraj doživlja zelo čustveno, je zapisal: »Kaj se le moj povprečni duh ne more sprijazniti z dejstvom, kako se je včerajšnja arhitektura odmaknila od človeka in postala vseobča do take mere, da mora biti posameznik zadovoljen z vsakršnim srednjeevropskim namazom, ki mu ga ponujajo.« V nadaljevanju postaja s svojimi izjavami še bolj kritičen, ko pravi: »... Staro Idrijo smo že zdavnaj pokopali.« Poudarja, da je Idrija dosegla svoj vrh pred sto leti, če ne celo prej. Neizprosni je tudi do ljudi, ki so se v povojnem času »pečali« z urbanizmom. Poimenoval jih je »krivci za tako stanje«, od katerih se nekateri še vedno sprehajajo

po mestu, nekatere pa so že zagrebli pod Skrnikom² ali kje drugje. Razmišljanja je zaključil takole: »Škoda, dokončna škoda je, da ta vsaj štiristoletni izvir čistega ljudskega stavbarstva ni našel poti v sodobnost.«

Knjiga je delo akademskega slikarja in ljubiteljskega zgodovinarja. Napisana je zelo osebno in doživeto. In kot tako jo moramo tudi prebirati in mu oprostiti tudi napake, ki jih, v to sem prepričana, ni naredil namerno. Preseči tega dela tudi ne bi bilo prav lahko. Knjiga je lahko koristna za veliko vrst bralcev in poklicev. V roke jo lahko vzamejo slikarji, krajinarji, arhitekti, rodoslovci, zgodovinarji, inženirji, zidarji in še marsikdo. Sicer pa je namenjena vsem, ki jim ni vseeno za našo preteklost in tudi prihodnost.

Mira Hodnik

Vigenjc, Glasilo Kovaškega muzeja v Kropi, let. VII–XI, Kropa 2007–2011: Muzeji radovljiške občine.

Kropa leži v ozki dolini pod pobočjem Jelovice in ob potoku Kroparica v občini Radovljica in je znana kot naselje z večstoletno fužinarsko in kovaško tradicijo. Razvijati se je začela v 14. stoletju, višek kroparskega železarstva pa je zaslediti v 18. in 19. stoletju, ko je trg Kropa štela celo več prebivalcev kot bližnje mesto Radovljica. Ob koncu 19. stoletja sta kriza in pomanjkanje železove rude domače kovače pregnala iz fužin, cajnaric in vigenjcev in jih združila v žebljarsko zadrugo, ki je naznanjala začetek industrializacije v kotlini.

Dediščino kraja in ljudi že 60 let zbira, ohranja in o njej piše Kovaški muzej, ki izdaja glasilo *Vigenjc*.

Prvih šest zvezkov *Vigenjca* sem predstavila že v *Kroniki* 55/2007, str. 150–152. V pričujočem prispevku nadaljujem s predstavitvijo naslednjih petih zvezkov, ki so bili v večini posvečeni preučevanju življenja v Kropi in Kamni Gorici v 20. stoletju. Koncept *Vigenjca* ostaja tradicionalen: tekstovni del dopolnjujeta obsežna osrednja slikovna priloga iz fototeke in dokumentacije Kovaškega muzeja ter povzetki prispevkov v nemškem jeziku. Glavna urednica glasila je Verena Štekar-Vidic, posamezne številke sta uredili kustosinji Kaja Beton in Saša Florjančič.

V nadaljevanju povzemam vsebino posameznih letnikov, povzetki in celotna besedila pa so na voljo tudi na spletni strani MRO www.muzeji-radovljica.si (link Kovaški muzej).

² Predel Idrije, kjer je danes pokopališče.

Vigenjc VII, 2007 je izšel kot znanstvena monografija o Tovarni vijakov Plamen iz Kroke v sodelovanju Muzejev radovljiške občine z dr. Jožetom Prinčičem, znanstvenim svetnikom na Inštitutu za novejšo zgodovino v okviru raziskav za načrtovano muzejsko predstavitev Kroke v 20. stoletju. Dr. Prinčič je svoje dobro poznavanje novejših gospodarske zgodovine Slovencev dopolnil s pregledom obsežnega dokumentarnega in arhivskega gradiva, ki se je po likvidaciji podjetja Plamen ohranilo v Zgodovinskem arhivu Ljubljana.

Namen monografije je bil prikaz načina bolj ali manj uspešnega sledenja in prilagajanja podjetja Plamen jugoslovanski gospodarski ureditvi in politiki po letu 1945 kot enega do sedaj redkih študij posameznih primerov, na podlagi katerih bi se lahko oblikovala metodološko podkrepjena teoretična razprava o tovrstni tematiki. Pri Plamenu je šlo po eni strani za primer delovanja podjetja kovinskopredelovalne veje industrije, ki je bila tudi sicer precej dobro razvita, po drugi strani pa dr. Prinčič ugotavlja, da je bilo »malo podjetij, ki so se lahko pohvalila, da so uspešno preživela težek prehod iz obrtniške v industrijsko proizvodnjo, preobrazbo iz zasebnega v državno podjetje socialističnega tipa in nato v relativno uspešno in izvozno usmerjeno organizacijo združenega dela.« Avtor v uvodnem delu predstavlja »značilnosti razvoja kovinske industrije v drugi polovici 20. stoletja in prilagajanje kovinarske zadruge novim razmeram